

Παναγιώτης Μαυροειδής

“Εθελοντές εκπαιδευτικούς που θα δεχτούν **να εργαστούν δωρεάν** προκειμένου να καλυφθούν οι περίπου 1.100 κενές θέσεις που υπολογίζεται ότι υπάρχουν στα σχολεία της χώρας εξετάζει να αναζητήσει το υπουργείο Παιδείας. Ο υπουργός **Ανδρέας Λοβέρδος** μελετά να ζητήσει εθελούσια συνεισφορά από εκπαιδευτικούς, οι οποίοι δεν εργάζονται ήδη ως αναπληρωτές και ωρομίσθιοι, **με αντάλλαγμα μια μοριοδότηση** που θα τους βοηθήσει να ανέβουν θέσεις στους πίνακες κατάταξης **όταν** γίνουν προσλήψεις”.

Η είδηση αυτή αποτελεί την πρώτη εικόνα περί εργασίας αυτών των ημερών, αλλά ας δούμε και μία ακόμη, όχι λιγότερο φρικιαστική:

“ Άγνωστοι έκλεψαν από το Νταχάου σιδερένια πόρτα ύψους σχεδόν δύο μέτρων με την επιγραφή «**η εργασία απελευθερώνει**», που βρισκόταν μέσα στους χώρους του στρατοπέδου συγκέντρωσης. Οι δράστες αναζητούνται και η αστυνομία δεν εκφράζει εκτιμήσεις για τα κίνητρά τους”.

Η πιθανότητα να βρεθεί η ταμπέλα αναρτημένη στην είσοδο του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων στην Ελλάδα, δεν είναι ισχυρή, καθώς μαθαίνουμε ότι στο σπορ της αρπαγής ταμπελών από παλιά στρατόπεδα συγκέντρωσης, συνήθως επιδίδονται Γερμανοί και Σκανδιναβοί φασίστες. Ωστόσο, μία ακόμη μετονομασία του Υπουργείου σε **Υπουργείο Δουλεμπορίας και Ανθρωπίνων Εμπορευμάτων**, είναι κάτι που θα άξιζε για να μείνει στην ιστορία ο Λοβέρδος.

Η απαίτηση του Λοβέρδου να δουλέψουν τζάμπα οι εκπαιδευτικοί, λες και δεν αξίζουν και δεν προσφέρουν τίποτα, λες και δεν έχουν ανάγκες και οικογένειες, γλείφοντας και παρακαλώντας σε μια μελλοντική πρόσληψη των 500 ευρώ καθαρά στο “διαβόλου τη μάνα”, δεν είναι ωστόσο πρωτόκουστη. Τα ίδια είχε προτείνει και παλιότερα ο τότε υπουργός της ΝΔ **Π. Δούκας**.

Απλήρωτη ή για ένα κομμάτι ψωμί εργασία, είναι κάτι που παρέχεται ήδη σε ιδιωτικές επιχειρήσεις. Νέα παιδιά, με τσακισμένη την αυτοπεποίθηση, ξεφυτρώνουν σε όλα τα τμήματα, υποτίθεται για να “αποκτήσουν εμπειρία”. Είτε πήγαν “εθελοντικά” σπρωγμένα από την ανάγκη είτε μέσω των αναρίθμητων προγραμμάτων σύγχρονης δουλεμπορίας του ΟΑΕΔ και του ΕΣΠΑ. Η διαφορά είναι ελάχιστη. Ο κοινός τόπος είναι η εξοντωτική **καλλιέργεια ενός αισθήματος μειονεξίας**.

‘Από και ως πού, καλέ μου έχεις την εντύπωση ότι οφείλει να σε προσλάβει και να σε πληρώνει μια ιδιωτική εταιρεία, τη στιγμή που στην ουσία δεν έχεις την ικανότητα να προσφέρεις κάτι σημαντικό;’. Αν δε το λένε τα χείλη ρητά, είναι ζωγραφισμένο στα βλοσυρά, γεμάτα κομπορρημοσύνη, πρόσωπα στελεχών επιχειρήσεων, στρατευμένων στη δουλεμπορία φραγκάτων δημοσιογράφων και εξωνημένων Αδώνηδων κάθε είδους.

Η τραγική ειρωνεία είναι ότι ένας νέος άνθρωπος με σημαντικές σπουδές και αντίστοιχο κόπο για αυτές, βρίσκεται αντιμέτωπος είτε με την κατηγορία της **έλλειψης** δεξιοτήτων (άρα θα πρέπει να δουλέψει τζάμπα για να τις αποκτήσει), είτε με αυτή της **πληθώρας** δεξιοτήτων ανώτερου επιπέδου από το ζητούμενο (άρα θα πρέπει να τις πετάξει στο ποτάμι και να δουλέψει σαν ανειδίκευτος).

“Άμα ξεχάσεις πτυχία, ωράρια, δικαιώματα και τα σχετικά, δουλίτσα θα βρεις”, λέγεται και ξαναλέγεται.

Τελικά για τα πάντα φταίνει οι ίδιοι οι άνεργοι. Αν δεν έχουν δεξιότητες, “πάνε ξεβράκωτοι στα αγγούρια, καθώς δεν κοπίασαν όπως άλλοι για να έχουν απαιτήσεις”. Αν έχουν σπουδάσει και πάλι είναι ένοχοι καθώς “έπρεπε πρώτα να μελετήσουν την αγορά εργασίας, πριν διαλέξουν κλάδο”.

Αντιμετωπίζονται -τι διαστροφή!- ως **..επιχειρηματίες** που έκαναν λάθος κινήσεις!. Από ποιους; Από τους επιχειρηματίες που έχουν και το μαχαίρι και το πεπόνι και από ένα κράτος υποταχτικό σε αυτούς.

Οι κουβέντες αυτού ακριβώς του κόσμου, φτάνουν συχνά στα αυτιά μας, μέσα από το στόμα των ίδιων των εργαζομένων, των ανέργων και των φτωχών:

“Όποιος θέλει να βρει δουλειά, βρίσκει. Οι τεμπέληδες είναι που ψάχνουν για δικαιολογίες”.

“Τι να κάνουμε, εμείς φταίμε... Καλομάθαμε τα παιδιά μας και δεν καταδέχονται να κάνουν παρακατιανές δουλειές, θέλουν να γίνουν όλοι επιστήμονες και μάλιστα να πάνε στο δημόσιο. Γι’ αυτό γεμίσαμε και μετανάστες”.

Θα ακούσουμε φυσικά και τούτο:

“Ποια ανεργία; Εγώ ψάχνω για άτομα να προσλάβω, αλλά δε βρίσκω. Κανείς δε ψάχνει για δουλειά, αλλά θέλουν να γίνουν Αληπασάδες και φραπεδάκηδες”.

Είναι η εποχή της δραματικής ανεργίας και της καθήλωσης της εργασιακής θέσης και αξιοπρέπειας των εργαζομένων και ειδικά των νέων, στο φόντο της μνημονιακής επέλασης που γεννά αυτές τις ζοφερές εικόνες **ενοχοποίησης** των ίδιων των θυμάτων μα και **αυτό-ενοχοποίησης** από τη μεριά τους. Μαζί και τη βίωση της ανεργίας, του γλίσχρου μισθού και της αδυναμίας ανταπόκρισης στις οικογενειακές υποχρεώσεις, ως **προσωπικής ανικανότητας και**

αχρηστίας. Τα φαινόμενα της εκτίναξης των αυτοκτονιών, αλλά και γενικότερα της κατάθλιψης, έρχονται να καταδείξουν την αλήθεια των παραπάνω.

Δε συμφωνούν βέβαια όλοι με αυτή την προσέγγιση. Ας παρακολουθήσουμε μία αντίθετη άποψη που διατύπωσε καθηγητής Ψυχιατρικής του Πανεπιστημίου Κρήτης, όταν σε σχετική ημερίδα πρόσφατα σε ότι

αφορά τις αυτοκτονίες στην Κρήτη ισχυρίστηκε:

“Σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής δεδομένα, η επίπτωση της κρίσης στο φαινόμενο των αυτοκτονιών δεν φαίνεται να είναι μεγάλη, καθώς, ενώ είναι οι γυναίκες και οι νέοι, οι οποίοι αποτελούν τα μεγαλύτερα «θύματα» του εφιάλτη της ανεργίας, η αύξηση της αυτοκτονικότητας καταγράφεται κυρίως στους άνδρες μέσης – παραγωγικής ηλικίας”.

Τι να πει κανείς για αυτή την “επιστημοσύνη”; Ράβδος εν γωνία, άρα βρέχει...

Πρέπει ωστόσο να κάνουμε εμείς μια παρατήρηση σε αντίθετη κατεύθυνση, από αυτή των απολογητών της μνημονιακής βαρβαρότητας: Τόσο η δραματική όξυνση της ανεργίας και της επισφάλειας, όσο και η **δημιουργία μιας νέας κουλτούρας μετάθεσης της ευθύνης** (για την “αποτυχία”, αλλά και για τη “σωτηρία”) στα ίδια τα θύματα, είναι τέκνο του υπερώριμου (ή παρασαπισμένου) καπιταλισμού της εποχής μας και δεν αφορά μόνο την Ελλάδα.

Αν δε θέλουμε να περιοριστούμε στις κατάρες και τα άσφαιρα παράπονα, αλλά να αναζητήσουμε ένα δρόμο μαζικής κοινωνικής αντίδρασης και εργατικής λαϊκής αντεπίθεσης, με γενικό στόχο **“δουλειά για όλους και με όλα τα δικαιώματα”**, οφείλουμε να σκαλίσουμε περισσότερο τα πράγματα και τις αιτίες τους.

Ηθική της εργασίας και ενοχή για την ανεργία

Στην εποχή της καπιταλιστικής άνθησης και του υψηλού ποσοστού στην απασχόληση (όχι βέβαια σε ολόκληρο τον κόσμο, αλλά στο πιο ανεπτυγμένο καπιταλιστικά τμήμα του), οι κυρίαρχες συντηρητικές αξίες συγκροτούσαν μια διαφορετική κουλτούρα. Διαμόρφωναν ένα κλίμα επαίνου για τον “εργατικό” άνθρωπο, λαιδορώντας αντίστοιχα όποιον προτιμούσε τον ελεύθερο χρόνο και το νόημα ζωής έναντι του χρήματος και της εργασιακής πειθαρχίας.

Η σταθερότητα στην εργασία, με δέσμευση των εργοδοτών, αλλά και με υποστηρικτική διαιτησία από το ίδιο το κράτος, ήταν, σε σημαντικό βαθμό, το αντίδοτο σε κινδύνους εργατικής αναταραχής και αμφισβήτησης του συστήματος. Η κινητικότητα μέσα στις ίδιες τις επιχειρήσεις, είχε την έννοια περισσότερο της προσδοκίας ανόδου στην ιεραρχία (άρα και στις ευθύνες και τις απολαβές), έναντι της “στασιμότητας” και λιγότερο της εξόδου.

Περιττό να υπενθυμίσουμε ότι στην Ελλάδα δεν ζήσαμε αυτή την ακμή.

Στον αντίποδα, η αριστερή αντικαπιταλιστική κριτική στην εργασία, θεωρώντας περίπου δεδομένη την πλήρη απασχόληση, υπενθύμιζε πως κριτήριο του πολιτισμού είναι ο ελεύθερος χρόνος, μα και πώς η εργασία δεν είναι μόνο ζήτημα μισθού και ωραρίου, αλλά και περιεχομένου, αξιοποίησης του αποτελέσματος και όρων πραγμάτωσής της.

Να όμως που, στην εποχή των ισχυρών καπιταλιστικών αγελάδων, όπου η ανάπτυξη ταλαντώνεται στη ζώνη του μηδενός, τα πράγματα έχουν αλλάξει ριζικά.

Από τη μια, η ανεργία και ο ελεύθερος χρόνος, δεν είναι θέμα επιλογής, αλλά μαζική και βίαιη απόρριψη από την ίδια την όλο και στενότερη οικονομική και κοινωνική δομή. Από την άλλη, η υπερεργασία, οι ατέλειωτες ώρες δουλειάς, δεν είναι δρόμος ανέλιξης, ξεχωρίσματος και γιαπισμού, αλλά συχνά υποχρεωτικό μαρτύριο για να κρατηθεί η θέση εργασίας και να εξασφαλιστεί η επιβίωση. **Οι μισοί άνεργοι και άλλοι μισοί δουλοπάροικοι....** Με τους κάθε λογής εκπροσώπους της εξουσίας να καλλιεργούν το μίσος μεταξύ τους.

Αγορά εργασίας και το εμπόρευμα άνθρωπος

Λίγο ως πολύ όλοι μιλούν για την “αγορά”, ως ένα ουδέτερο κόσμο εμπορευμάτων και εύλογων αγοροπωλησιών στην βάση της προσφοράς και της ζήτησης. Μόνο που σε ένα κόσμο εμπορευμάτων, άνυδρο από ζωή και περιεχόμενο, είναι ακριβώς ο “μέσος” άνθρωπος, που πρέπει να έχει όλα τα χαρακτηριστικά του εμπορεύματος.

Το **εμπόρευμα εργασία**, οφείλει να είναι πάντα διαθέσιμο, πανέτοιμο και στην τρίχα, κατά τα όλα και πιο απαιτητικά γούστα του αγοραστή. Και αν ήταν το καπιταλιστικό κράτος που είχε κάποτε την ευθύνη να εξασφαλίζει τα παραπάνω, τώρα απεκδύεται αυτή την ευθύνη.

Φορτώνει το βάρος στους ίδιους τους εν δυνάμει εργαζόμενους (και εν δυνάμει ανέργους συνάμα), που πρέπει για παράδειγμα να φροντίσουν μόνοι τους για την απόχτηση των δεξιοτήτων, της εμπειρίας κλπ

Μεταβιβάζει, εκχωρεί, εκμισθώνει την ευθύνη της συντήρησης και αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης στο ιδιωτικό κεφάλαιο, κάτι που ολοφάνερα βλέπουμε στην παιδεία, την υγεία, τη φροντίδα της τρίτης ηλικίας και σε άλλους τομείς.

Ο “ιδανικός” εργαζόμενος

Ο πλέον προτιμητέος εργαζόμενος στην πραγματικότητα δεν είναι αυτός με τις πολλές δεξιότητες ή εμπειρία, ούτε αυτός με τις λίγες και “χαμηλά τον αμανέ”.

Ο **ιδανικός**, είναι αυτός που δεν έχει απαιτήσεις και παραιτείται προκαταβολικά από κάθε σκέψη για σταθερότητα και προοπτική.

Είναι αυτός, που είναι πρόθυμος και ικανός να μετακινείται μεταξύ άπειρων διαφορετικών καθηκόντων και αντικειμένων εργασίας, αλλά και μεταξύ εργασίας και ανεργίας αλόγιστα. Είναι αυτός που δεν ορίζεται από δεσμεύσεις χώρου και χρόνου. Ούτε από οικογενειακές, κοινωνικές, συναδελφικές και φιλικές σχέσεις.

Αυτός ο εργαζόμενος δεν αρρωσταίνει ποτέ, δε δένεται με κανένα αντικείμενο εργασίας (μαστοριά, τέχνη, εμπειρία), δεν συνδέεται με άλλους ανθρώπους. Φυσικά αν είναι γυναίκα δεν μένει και έγκυος...

Για να το πούμε μονολεκτικά, ο ιδανικός είναι ο **ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΣ**. Και δεν είναι καθόλου τυχαία η ορολογία που εφευρέθηκε από τους μνημονιακούς εγκεφάλους. Διαθέσιμος για οτιδήποτε...Αλλά δε φτάνει αυτό: Πρέπει να δέχεται αυτή την κατάσταση όχι ως εξαίρεση, ως προσωρινή, ούτε μόνο ως κανονική, αλλά ως **ευεργασία**. Για αυτό και –ειδικά στην περίπτωση των νέων- αυτός ο διαθέσιμος για όλα, θεωρείται και ονομάζεται από τα προγράμματα ΕΣΠΑ **ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΟΣ**.

Εν τέλει, δεν υπάρχει κάποιος εργαζόμενος με σάρκα και οστά, με ανάγκες και προσωπικότητα, αλλά είναι απλά ...αεικίνητος πόρος. Έτσι το λένε, στα μεγάλα μαγαζιά: **Διαχείριση ανθρωπίνων πόρων**.

Αυτοί οι πόροι λοιπόν έχουν τόση σχέση μεταξύ τους, όσο και τα παλτό που κρέμονται στην ίδια

γκαρνταρόμπα ή οι περιστασιακοί επιβάτες του Μετρό: Είναι ασφυχτικά μαζί, αλλά δεν έχουν κανένα πραγματικό δεσμό. Η εργασία στον σύγχρονο καπιταλισμό μαζί και η μαζική ανεργία που τη συνοδεύει και την ορίζει, δεν θέτουν μόνο το πλαίσιο της άγριας λιτότητας και της αβάσταχτης οικονομικής δυσκολίας. Κόβουν ταυτόχρονα τα **νήματα** που συνδέουν τους ανθρώπους στις πιο ζωντανές κοινωνικές πρακτικές που είναι εξ ορισμού συλλογικές. Και πλέκουν με αυτά τους **φράχτες** που χωρίζουν τους ανθρώπους, καταλαμβάνοντας όλα τα διάκενα επικοινωνίας. Στην ουσία οι κοινωνικές σχέσεις διαλύονται για να αντικατασταθούν από εφήμερες "δοσοληψίες", τυπικό αντίγραφο της άψυχης συνάντησης εμπορευμάτων στην αγορά.

Αυτού του τύπου οι εργαζόμενοι δύσκολα μπορούν να έχουν κάποιου είδους **αφιέρωση** στο αντικείμενο της δουλειάς. Πολύ περισσότερο, είναι ένα ερώτημα η χρησιμότητα ενός Λοβέρδιου απλήρωτου και ταπεινωμένου εκπαιδευτικού που δε θα αποτελεί τίποτα άλλο παρά μία στρεσο-μηχανή.

Ας κάνουμε εδώ την παρατήρηση: Τα όρια του **κοινωνικού εκφασισμού** που καλλιεργεί ο κάθε Λοβέρδος, με το πλασάρισμα της δουλεμπορίας, του γλειψίματος και του ανταγωνισμού αλλήλων και του **πολιτικού φασισμού**, γίνονται όλο και πιο δυσδιάκριτα μεταξύ τους.

Ζωή, όχι επιβίωση

Ας μη βιαστούμε να καταδικάσουμε με βδελυγμία τον κόσμο που αναπαράγει αμάσητες όλες αυτές τις φρικαλεότητες. Είναι μια προσποίηση που τη ζει ως ζωντανή, αδιαμφισβήτητη και πανάρχαια αλήθεια. Θυμίζει αυτούς που, παλιότερα βέβαια, την ίδια ώρα που σιχτίριζαν όσους θέλουν σταθερότητα στη δουλειά, έτρεχαν κατά δεκάδες χιλιάδες οι ίδιοι, να κάνουν αίτηση για ελάχιστες θέσεις εργασίας στην Εθνική Τράπεζα.

Ζούμε μια μεγάλη αντιδραστική μετάβαση σε ότι αφορά την εργασία στον καπιταλισμό. Σπάζει κάθε έννοια προβλεψιμότητας και σχεδιασμού στη ζωή εργαζομένων/ανέργων. Διαλύεται η ζωή ως αφήγηση, ως σχεδιασμός, έστω με τη λογική της ετεροχρονισμένης ικανοποίησης (δουλεύω σκληρά τώρα, απολαμβάνω αργότερα)

Φεύγουμε από την εποχή όπου έπρεπε να πεις: "Κοίτα η ζωή δεν ξεκινάει μετά τη δουλειά. Ούτε περιορίζεται στα Σαββατοκύριακα. Δε μπορεί να σφίγγουμε τα δόντια και να περιμένουμε απλά αυτές τις μικρές ρωγμές και αποδράσεις". Τώρα, χάνεται το σύνορο του "εντός" και του "εκτός" της εργασίας.

Ο **φόβος** της απόλυσης υπήρχε πάντα σε μια καπιταλιστική κοινωνία που έχει ως βάθρο της το λεγόμενο Διευθυντικό Δικαίωμα. Αυτός όμως, για τον πολύ κόσμο, λίγο ως πολύ συνδεόταν με ένα σχετικά ορθολογικό τρόπο με το αν κάτι θα συνέβαινε (πχ συνδικαλιστική δράση), άρα μπορούσε κανείς θεωρητικά να αποφύγει. Σήμερα, ο φόβος αντικαθίσταται από το πιο ευρύ, διάχυτο και δολοφονικό **άγχος** για πράγματα που θα μπορούσαν να συμβούν έτσι και αλλιώς και σε όλους.

Η εναντίωση του εργατικού κινήματος στη μερική απασχόληση, την προσωρινή εργασία και όλες αυτές τις αντιδραστικές μορφές, που αποτελούν το ευαγγέλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πράγμα που δυστυχώς συσκοτίζεται από την λεγόμενη ευρωπαϊκή αριστερά), δεν μπορεί να περιορίζεται στο οικονομικό ζήτημα (λίγα τα λεφτά). Αντίθετα, πρέπει να τίθεται και να διεκδικείται το δικαίωμα της αξιοβίωτης συλλογικής ζωής, που έχει προϋπόθεση την πλήρη δουλειά και με όλα τα δικαιώματα για όλους. Ως αναγκαία, αλλά όχι και ικανή συνθήκη από μόνη της.

Λύσεις υπάρχουν και δε λείπουν οι τεχνοκράτες που θα τις υποδείξουν με πληρότητα. Η δύναμη διεκδίκησης και επιβολής είναι το ζητούμενο. Το εργατικό και ευρύτερο λαϊκό κίνημα, με ειδική θέση σε αυτό της νεολαιίστικης δράσης.

Όπως στην εκπαίδευση, έτσι και σε όλους τους δημόσιους κοινωνικούς τομείς απαιτούνται, εδώ και τώρα

μαζικές προσλήψεις. Θα δώσουν δουλειά, μα θα δημιουργήσουν και έργο, υπηρεσίες που λείπουν. Θα λειτουργήσουν τάξεις σχολείων, Κέντρα Υγείας και Νοσοκομεία, Υπηρεσίες των Δήμων.

Μια γενναία αντιμετώπιση της ανεργίας, προϋποθέτει φυσικά πλήρη ανάταξη της οικονομίας, με επιστράτευση του συνόλου του παραγωγικού ιστού, μα και επανασχεδιασμό και ανάπτυξή του σε νέες βάσεις. Έξω από τον παραγωγικό καταμερισμό και τις δεσμεύσεις διάλυσης που επιβάλλει η ΕΕ και ενάντια στο κριτήριο του καπιταλιστικού κέρδους, αλλά με διεκδίκηση δουλειάς και ζωής της εργατικής τάξης και όλης της κοινωνίας.

Την μπουκιά στα τρία; Μπορούμε και χωρίς νταβατζήδες

Πάει πολύ να εγκαλεί ο κάθε Λοβέρδος και κάθε τυχάρπαστος δημοσιογραφίσκος τον κόσμο που ζει στη φτώχεια και την ανεργία, για το πώς θα ξεφύγει από την ...τεμπελιά του και θα βρει τρόπο να την ...βολέψει. Να παρουσιάζουν ως σοφία την απλήρωτη δουλειά και το σκύψιμο.

Είναι λίγο, πολύ λίγο και μίζερο, να νομίζουν δυνάμεις της αριστεράς πως προσφέρουν κάτι ουσιαστικό, κλείνοντας σε όλες τις πτώσεις την ...επιβίωση και προσφέροντας σαν λύση στην ανεργία τα γνωστά πεντάμηνα του νέου ΕΣΠΑ, ή αλλιώς το αντίδωρο/παρηγοριά της χριστιανικής λειτουργίας.

Η κάθε γυναίκα που βάζει κατσαρόλα, ο κάθε εργάτης που πρέπει να φέρει βόλτα τα πράγματα σε κάθε συνθήκη, όλοι οι παππούδες που βρίσκουν τρόπο να κάνουν τα παιδιά να χαμογελάσουν, έχουν την ικανότητα να αναπτύσσουν επιβιοτικές τακτικές.

Μα τούτη η ικανότητα, δεν είναι ούτε χάρισμα, ούτε αποτέλεσμα βλακώδους, προκλητικής και υποκριτικής νουθεσίας περί καπατσοσύνης, κόπου και εγκαρτέρησης.

Είναι μια δύναμη δική τους, σε απόλυτη αντίθεση και σε αντιστάθμιση της ευθύνης του κόσμου του κεφαλαίου, μα και της ανεπάρκειας της αριστεράς.

Ο πρώτος είναι στη θέση του **ενόχου**, όχι του συμβαδίζοντος.

Όσο για την αριστερά, αυτή καλείται να αναμετρηθεί με το ερώτημα της ανατρεπτικής αναγέννησής της, αναπνέοντας μέσα στον κόσμο και όχι αναπαράγοντας τις ανεστραμμένες "σοφίες" χορτάτων.